

L'escultura sublimada

Sant Pere dels Bigats de Vallfogona de Riucorb

Domènec Corbella i Llobet

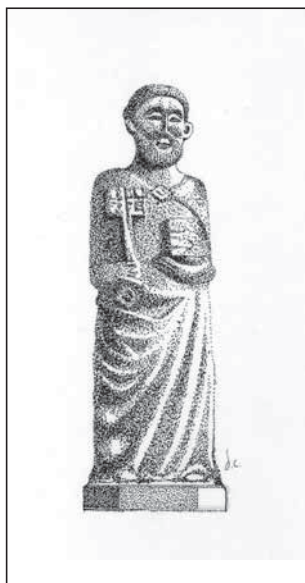
Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

L'escultura sublimada

L'escultura sublimada

Sant Pere dels Bigats de Vallfogona de Riucorb

Domènec Corbella i Llobet

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

UNIVERSITAT DE BARCELONA. Dades catalogàrfiques

Corbella, Domènec, 1946-

L'escultura sublimada : Sant Pere dels Bigats de Vallfogona de Riucorb

Bibliografia

ISBN: 978-84-475-3461-6

I . Títol

1. Sant Pere dels Bigats (Ermita : Vallfogona de Riucorb) 2. Santa Maria de Vallfogona de Riucorb (Església) 3. Sant Pere dels Bigats (Escultura) 4. Escultura romànica 5. Escultura en pedra 6. S. XIV 7. Vallfogona de Riucorb (Catalunya)

© PUBLICACIONS I EDICIONS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA, 2010
Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona, tel.: 934 035 442, fax: 934 035 446,
comercial.edicions@ub.edu, www.publicacions.ub.es

© Domènec Corbella i Llobet, 2010

Imatge de la coberta: Escultura reconstruïda de Sant Pere dels Bigats

Imatge del frontispici: Gravat de l'escultura de Sant Pere dels Bigats

(© Domènec Corbella i Llobet)

Maquetació: Marc Monner

ISBN: 978-84-475-3461-6

Dipòsit Legal: B-23.898-2010

Impressió: Gráficas Rey, SL

Imprès a Espanya / Printed in Spain

Amb el suport de la Fundació Privada Sant Joaquim

Amb la col·laboració de

Vallfogona de Riucorb

És rigorosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra. Cap part d'aquesta publicació, inclòs el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, transmesa o utilitzada per cap tipus de mitjà o sistema, sense l'autorització prèvia per escrit de l'editor.

Índex

<i>Justificació</i>	11
<i>Història de Sant Pere dels Bigats de Valfogona de Riucorb</i>	
Origen i evolució de Sant Pere dels Bigats	17
Sant Pere dels Bigats en temps del rector de Valfogona	23
Reformes, dissolució i trasllat del culte de Sant Pere dels Bigats a l'església parroquial de la vila	27
De Sant Pere dels Bigats a Sant Pere de la Teulada	30
Característiques estilístiques de l'escultura	33
<i>Notes</i>	37
<i>Cronologia</i>	41
<i>Bibliografia</i>	45

**Història de Sant Pere dels Bigats
de Valfogona de Riucorb**

Origen i evolució de Sant Pere dels Bigats

El nom de Sant Pere dels Bigats² consta per primera vegada en un document de l'any 945, quan la comarca encara no estava repoblada, i certifica la possessió d'un antic priorat benedictí anomenat d'aquesta manera al monestir de Santa Cecília de Montserrat.³ Durant el segle XIII encara constava com a priorat del monestir, i més tard es convertí en capella del municipi de Vallfogona de Riucorb. Les troballes fetes a l'indret revelen que devia ésser un monestir o lloc de culte probablement anterior als àrabs. De fet, tot fa pensar que és el lloc més antic del municipi i un dels primers de la comarca amb senyals de cristianisme, després de la reconquesta (Pladevall, 1979, XIII: 294). L'any 1191 va rebre una donació de dos farraginals per Gombau d'Oluja i la seva muller Ermengarda, senyors de Vallfogona, en el mateix acte en què donaren a l'orde del temple el castell i la vila de Vallfogona (Pladevall, 1995, XXI: 454).

Els anys 1345 i 1346 la capella fou reedificada per Mn. Arnau Torner (Corbella, 1898: 135). Segons una consuetud del 1629, el poble hi anava en processó l'1 de maig, a part de les representacions de les parròquies de Segura, Albió i l'Ametlla (ibídem: 216). Prova de l'arrelada devoció dels vilatans de Vallfogona per Sant Pere dels Bigats és l'abundància de lle-

Restes de l'antic priorat benedictí de Sant Pere dels Bigats, esdevingut capella santuari del terme de Vallfogona.

© Domènec Corbella i Llobet (2009)

gats a favor de la capella esmentada, continguts en els primers testaments del segle XIV (ibídem: 213).

El 20 d'agost de 1547 es produí un litigi entre el comanador d'aleshores, Joan de Montsuar, el rector de la parròquia Joan de Montergull i els administradors de la capella, Joan Pons i Toni Joan Rius. El conflicte s'originà per a qui pertocava percebre el delme dels fruits de les terres pròpies del santuari, segons testimonia un document que, atesa la quantitat de detalls sobre el lloc i els drets de les parts, hem considerat escaient transcriure:

[...] prenent lo Sr. Frá Joan de Monsuar, Comanador de Vallfogona, dins lo qual terme de Vallfogona está assituada dita capella de St. Pere dels Bigarts, que atés que lo tros ó plá era erm y de ningú possehit, saltem no's trovave possessor de ell ni en Valies, ni en altra part, com á Senyor de dita comanda li pertany, si ja donchs no mostraven com era seu, per actes ó altres proves convincents, lo rector ni los administradors de dita capella, qui eren los sobredits Joan Pons y Toni Rius, bé y autenticament, com era de rahó y de justicia. Y que per só, com á Senyor directe de tot lo terme y de la décima de tot lo terme, salvat lo quel rector tenís y possehía, volía stablir dit tros, nomenat vulgarment lo Plá de St. Pere, y que li pagassen lo delme del que hi hauría y Deu hi donaría, com fan en tot lo terme, salvat la décima que en alguna part pren lo rector, com á donatari y no com á hereu descendent de Senyors, que donaren dita décima als Templers, y de aquí ha succehit á la Religió de St. Joan de Jerusalem; y axí, volentse pendrer dit plá per les rahons sobredites, lo Sr. Rector mossen Joan de Montergull feu contraris, dihent, que era seu lo sobredit plá, y que ell mostrarie com l'havien tret alguns anys que ere erm, y havien donada la décima al rector, y que èll ó sos

antecessors están en possessió de dit tros y de dits delmes; y per assó demane no sie tret de possessió sens coneguda de dret, y que sia mantengut en aquell; que encara que no tingue acte ni altra cosa per mostrar sa justicia, abasta que ell estiga en possessió, y axí vol donar dit trós á qui ben vist li será, y li done la décima y tassatge de aquell. Y de la altra part los administradors sobredits contradiuhen, dihent, que lo plá es de St. Pere, perque está lo dit plá tot circuit de parets, y de antiguitats tals, y tant senyalades, que mostren clarament, que si no fós de St. Pere no sería assituada la capella dins dita clausura ó plá; y axí mateix diuhen que lo pla se anomena de St. Pere, y en totes les valies de la vila los confrontans en dit pla diuhen que confrontan ab lo pla de St. Pere; y encara que lo Sr. Rector mossen Joan de Montergull ha mostrat un llibret de memoria de les rendes que la rectoria té en lo terme de Vallfogona, lo qual llibret feu lo rector Arnau Torner lo any MCCC á XXI de janer, en que diu lo rector de Vallfogona, té décima y primicia en tres trossos de St. Pere dels Bigarts y en les luminaries y oblacions, com ara St. Pere no te altra cosa levantli lo dit plá, se mostra clarament, y es versemblant, que si ningun trós ha de tenir Sant Pere será aquell: y axí, per ser dita capella dins dit ambit, com encara per la nominació de ell y lo que dihuen les valies, y la memoria que fá lo rector Arnau Torner, y per totes estes rahons y altres se porien fer, lo dit pla serie de Sant Pere y no del Senyor ni del rector [...]. Y vistes totes estes rahons fetes per una part y per altra, y aparent axí al rector y al Comanador que les rahons fetes per los administradors de dita capella eren mes justificades que no les sues, encara que no tan clares, que clarament se pogués saber la veritat; pero que son rahons tant evidents y á la vista tant aparents, que ningú pot contradir; foren de concordia tots, que lo trós ó pla dit de St. Pere sie de la dita capella de St. Pere dels Bigarts, y per los administradors de ella sie donat á conrear á qui millor los parrá,

y lo que de ell se traurá sie més en reedificació de la sobredita capella; y que de aqui en avant ni rector ni Senyor los pujan fer enuig ni empaig ningú, ní los que après de ells vindrán; ans los administradors que vuy son y apres dells serán puguen deixar dit plá á qui ben vist los será, y del que ne traurán servesca al que millor los parrá, pus sia en servey de Deu y de dita capella. Y si en esdevenidor lo Senyor, lo rector ó los administradors trova-ven tals actes y mostres, que clarament constás ser de qualsevol dells, no obstant esta concordia, sia donat lo dit pla al qui autenticament provará esser seu.

Signa etc. Testes Simon Bover, presbyter loci de Aguiló, Franciscus Marcer urbis Barquinonae, Antonius Rius et Petrus Corbella presbyteri et Michael Montergull, omnes isti dicti loci Vallisfoecunda (ibídem: 213-215).

Com podem veure, era lògic que Sant Pere dels Bigats, com a antic priorat de clausura, tingués unes propietats que permetien a la seva comunitat de sobreviure i sobre les quals tenia jurisdicció la priora, tal com succeïa en tots els monestirs o cases religioses benedictines, les quals més tard passaren a ser gestionades per uns administradors i serviren, com hem pogut constatar anteriorment, per mantenir o conservar aquesta capella. En efecte, en el capbreu de 1656, consten com a administradors Vicent Janer i Francesc Ballart, i les propietats següents:

Primo: una pessa de terra campa y herma en la qual está situada la capella, de tinguda de tres jornals poch mes ó manco [...] franca de cens.

Item: en la mateixa partida un hort ab un pou, de tinguda dos cortans de sembradura, poch mes o manco [...] franca de cens (ibídem: 216).

No obstant això, en un altre capbreu del mateix any i amb els mateixos administradors, apareix la descripció d'una altra propietat allunyada de la capella, però dins del terme de Vallfogona mateix, en concret la de la Torre (al costat del balneari), que diu:

Vicen Janer y Francesch Bellart pagesos de la vila de Vallfogona lo present any Administradors de la Capella de St. Pere en lo terme de dita vila erigida y fundada en y en lo modo forma y mitjansant lo jurament respetius sobredits digueren manifestaren y capbreuaren que la dita Capella de Sant Pere y possoheix en perella. Ells dits Administradors tenen y possoheixen en lo terme de la Torra jurisdicio y senyoria de la dita comanda de Vallfogona una pessa de terra herma de tinguda de dos jornals poch mes ho manco termene a sol ixent ab Jaume Proces de Segura, a mitg dia ab Joan Fornes, a sol ponent ab Anthoni Llobet, a tremuntana ab dit Jaume Proces y que aquella tenen per lo dit Señor comanador y sa comanda de Vallfogona sots senyoria tens firma y fadiga de aquella sens prestacio de cens y que dels fruits de dita pesa de terra paguen a la dita Comanda lo delme a la [...] en la forma costumada y la primicia al reverent rector de Albio fonch capbreuada per el dit Vicent Janer y Joseph Llobet com a Administradors que eran de dita Capella en lo capbreu ja citat, rebut en poder de Jaume Tacies notari en lo any mil sis cents sinquanta sis, en lo qual terme reudit Señor comanador sota jurisdicio sivil y criminal ab lo exercici y fruits de aquella (Arxiu Històric Comarcal de Cervera, d'ara endavant AHCC).

Si bé la documentació existent, com podem apreciar, és molt explícita pel que fa a la descripció de les propietats de la capella, aquesta edificació o altres annexos que probablement tenia no van ser descrits o, si més no, no ens n'ha arribat res fins als nostres dies, per la qual cosa no sabem com era arquitectònicament i, per tant, tan sols en podem fer una aproximació de l'estructura. Malgrat tot, sí que disposem de considerables notícies sobre diferents detalls o elements, com per exemple, la solemne benedicció d'una campana, que tingué lloc el 2 de març de 1588, i que va quedar registrada de la manera següent:

Vuy al 2 de mars de 1588, en l'iglesia parroquial de Sta. Maria de Vallfogona, es estada benehida una campana en honor de St. Pere, ab lo mateix nom, per a la iglesia dels Bigats, ab llicencia del Sr. D. Pedro Jaime, Bisbe de Vich, decretada á 8 de febrer del mateix any. Fonch benehida per Pere Antoni Moragues, rector, juxta form. Ordin. Vicen., en presencia de mossen Simon Pons, Pvre. Y mossen Joan Corbella, beneficiat, y den Bartomeu Corbella del molí de munt, Jurat, llochinent de Batlle, y de sa filla Magdalena en lloch de padrina. Fonch fet ab tota la solemnitat que dit Ordinari mane (Corbella, 1898: 216).

Sant Pere dels Bigats en temps del rector de Vallfogona

Durant l'estada de Francesc Vicent Garcia a Vallfogona de Riucorb, del 1609 al 1623, el rector s'ocupà de manera preferent de la capella de Sant Pere dels Bigats. A la primeria de

Gravat romàntic del rector de Vallfogona segons les edicions del 1840 i el 1856.

l'hivern de 1614, en un país que vivia immers en unes pèssimes condicions higièniques, la comarca fou fortament atacada per una terrible pesta, fins al punt que els habitants de Vallfogona i d'altres contrades es convenceren que per alliberar-se'n no hi havia més remei que aixecar els cors per implorar la divina misericòrdia. El sant escollit com a advocat general per a aquesta mena de desastres havia estat, a la majoria de pobles de la vall del Corb —entre els quals Vallfogona—, sant Roc.⁴ Però aquella vegada, per indicació de Francesc Vicent Garcia, els vilatans de Vallfogona escolliren com a intercessor l'apòstol Pere, i prometeren solemnement que, si se'n lliuraven, pujarien cada any a la capella de Sant Pere dels Bigats, en processó d'acció de gràcies. Així es va fer.

Malgrat que aquell any perdé la vida l'escolanet de Francesc Vicent Garcia, anomenat Pere, a l'edat de dotze anys, la gràcia es complí. Gràcia, o reconeixement, que anà acompanyada del desig exprés de Francesc Vicent Garcia de fer algunes millores a la capella, com ara la construcció d'un altar petit i especialment el fet de fer pintar un retaule per perpetuar la memòria de la gràcia del sant venerable i popular (Corbella, 1976: 32-33).⁵

En aquest retaule es representava la majestuosa estàtua de pedra en primer terme, i al fons es veia, ni més ni menys, el recorregut de la processó, que, «partint de Vallfogona amb creu alta i gamfarons, enfila la rampant pujada fins a Sant Pere dels Bigats, per complir la prometença» (Corbella, 1898: 216). També hi figurava l'escut heràldic característic de Francesc Vicent Garcia, format per un lleó rampant amb una creu central i a la dreta un turó amb una garsa. Era pública i no-

L'escultura del Sant Pere, dalt de la teulada, en una de les poques imatges històriques que se'n conserven. Fotografia anònima de principis dels anys deu del segle passat.

tòria la popularitat i devoció dels habitants de Vallfogona pel Sant Pere dels Bigats en aquesta època; tant és així que en la peregrinació de cada primer de maig en processó, també s'hi afegiren altres pobles de la contrada, com Albió, Segura i l'Ametlla.⁶ Així queda indicat en una consuetud de 1629, concretament a la pàgina 212 (ibídem: 216).

Reformes, dissolució i trasllat del culte de Sant Pere dels Bigats a l'església parroquial de la vila

Cap a final del segle xvii, Sant Pere dels Bigats fou objecte d'altres millores. Amb motiu d'una visita del bisbe Pasqual el 8 de novembre de 1698, aquest manà al rector de la parròquia, Jaume Pons,⁷ que enllosés la teulada de la capella de Sant Pere dels Bigats (ibídem: 196). Aquest fet posa en evidència l'interès per la seva conservació, encara que no sabem fins a quin punt les ordres del bisbe foren executades, atès que el seguit de reparacions no van ser ni suficients ni les més pertinents per conservar-la. La prova és que la degradació de la capella va anar augmentant fins al punt que, arran de la visita del bisbe de Vic, Ramon de Marimon, el 9 de juny de 1723, aquest ordenà que se'n traslladessin les peces de valor, com ara l'altar amb el retaule esmentat, la campana i la popular i pesada imatge de Sant Pere, a la parròquia de Vallfogona (ibídem: 196).

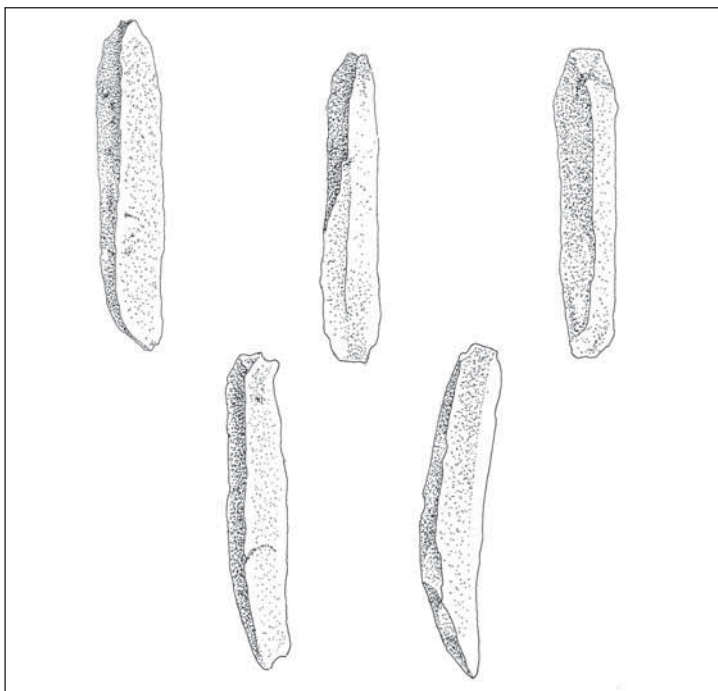
A partir d'aquest moment a l'ermita santuari del Sant Pere dels Bigats se suprimí el culte, i les pedres de carreu de l'antic priorat romangueren a la partida del terme. Entre el 1760 i

el 1765 es decidí de traslladar-les a la vila per dur-hi a terme l'obra del segle, que fou una iniciativa de Mn. Pere Jaume Alió i que consistí en la construcció del campanar de la parroquial de Vallfogona. Efectivament, els documents apunten que gran part dels materials que es van fer servir en aquesta construcció eren restes de la capella i de l'ermita de Sant Pere dels Bigats (ibídem: 198). En aquest sentit, només cal veure la qualitat de la pedra de carreu i el tipus de talla que té, que, per altra banda, no es troba en cap més lloc de la parròquia. Si bé tots els esforços per mantenir dreta la capella al llarg del temps no havien reeixit, sí que finalment serviren per aixecar el campanar de la parròquia al Planell, pràcticament al mateix indret de l'homònima torre primitiva atlant, que probablement fou aixecada per Gombau d'Oluja com a fita fundacional de Vallfogona.

Si fem un examen ocular de les pedres del campanar, amb una mica d'atenció podem remarcar que hi ha bastants signes identificadors dels pedrapiquers que intervingueren en la fàbrica del priorat benedictí de Sant Pere, la qual cosa posa de manifest que foren contractats mestres professionals de l'època, experts en la talla de pedres de carreu. Bàsicament, hi hem identificat quatre senyals: l'escaire: format per un angle recte; la creu simple; l'estel de vuit punxes, i la fletxa horitzontal. Si analitzem comparativament aquests senyals amb altres construccions de l'entorn arquitectònic, constatem que també es troben a Sant Blai del Fonoll, al monestir de Vallsanta a Guimerà, al monestir de Vallbona de les Monges i a l'església de Conesa (Tous, 1980: 7, 9 i 15). Aquests llocs, i en concret el Fonoll, pertangeren al monestir de Santes Creus. Sorprenentment, aquests mateixos senyals també es repeteixen en el

monestir, cosa que demostra la seva vinculació jurisdiccional d'aquests llocs fins a les respectives dissolucions o traspassos.

Ja en el període modern, va tenir lloc un important descobriment arqueològic a peu del que fou l'ermita santuari de Sant Pere del Bigats: una sèrie de làmines de sílex⁸ i restes de ceràmica antiquíssima que evidencien, una vegada més, l'antiguitat estratègica del lloc i l'existència d'una estació protohistòrica en aquesta zona del terme de Vallfogona de Riucorb.

Sis làmines de sílex del calcolític / bronze inicial (2200-1200 a. C.).

© Domènec Corbella i Llobet